

Franek, Juraj

[Horáček, Filip; Chlup, Radek. Učebnice klasické řečtiny]

Graeco-Latina Brunensia. 2013, vol. 18, iss. 1, pp. 226-230

ISSN 1803-7402 (print); ISSN 2336-4424 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127210>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

- CAPPELLETTI, LOREDANA. 2002. *Lucani e Brettii. Ricerche sulla storia politica e istituzionale di due popoli dell'Italia antica (V–III sec. a. C.)*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- CRAWFORD, MICHAEL H. [ED.]. 2011. *Imagines Italicae: a corpus of Italic inscriptions, I–III*, London: Institute of Classical Studies, School of Advanced Study, University of London.
- LASAGNI, CHIARA. 2009/2010. La definizione di ‘stato federale’ nel mondo greco. *Dike*, 12/13, 219–270.
- TRIANTAFILLIS, ELENA. 2008. *Le iscrizioni italiche dal 1979. Testi, retrospettiva, prospettive*, Padova: Unipress.

HORÁČEK, FILIP – CHLUP, RADEK. *Učebnice klasické řečtiny*. Praha: Academia, 2012, 446 stran, ISBN 978-80-200-2123-6.

Učebnice klasické řečtiny autorské dvojice Filip Horáček – Radek Chlup je první původní českou prací tohoto druhu za více než půlstoletí. Hnátkova *Cvičebnice řeckého jazyka* vyšla v prvním vydání v roce 1950 (druhé vydání z roku 1969 neobsahuje žádné významné úpravy)¹ a poslední změny v letité *Mluvnici jazyka řeckého* Jindřicha a Václava Niederleho byly provedeny Jaroslavem Varclem v roce 1956.² Recenzovaná práce kombinuje oba zmíněné přístupy a po stručném představení jazyka, písem a dochovaných textů klasické řečtiny (s. 17–27) podává ve třiatřiceti lekcích téměř vyčerpávající normativní mluvnici attického dialektu doplněnou rozsáhlou četbou a cvičeními (s. 28–331).³

První dvě lekce se věnují písmu, výslovnosti a povaze řeckého přízvuku, všechny lekce následující sdílejí společnou obsahovou strukturu. Autoři nejdříve vysvětlují gramatickou látku – výklad je veden spíše deskriptivním způsobem (což je pro tento typ příručky ostatně přirozené), historická vysvětlení se objevují pouze okrajově –, následuje četba řeckých vět, které pocházejí téměř výlučně z původních textů. Věty jsou doplněny bohatým poznámkovým aparátem, který obsahuje vysvětlení výrazů nezařazených přímo do slovíček a objasňuje některé další aspekty gramatiky a pragmatiky jazyka. Následuje seznam slovíček s českými ekvivalenty, aktivní překlad modelových českých vět a krátké doplňující cvičení. Lekce jsou doplněny také výkladem řeckých reálií, od dvanácté lekce doplňuje řecké věty také delší souvislý řecký text. Mezi lekcemi jsou vloženy tabulkové přehledy pro předložky (s. 84–85), zájmena (s. 132–133), skloňování substantiv a adjektiv (s. 170–171), použití opativu, podmínkové věty a použití částice ἄν (s. 212–212), rozdíly mezi iónským a attickým dialektem (s. 223), přehled konjugace tematických a stažených sloves (s. 246–253), a také atematických sloves s iótovou zdvojkou (s. 288–291).

Učebnice obsahuje řadu příloh (s. 332–392) – pravidla pro psaní přízvuku u substantiv, přehled souvztažných zájmen a příslovci, seznam nepravidelných sloves, výklad o řeckých částicích, seznam důležitějších slovníků a gramatických příruček, pravidla přepisu a skloňování vlastních jmen a obšírnější výklad k epickému jazyku a jeho metru. V závěru práce

¹ HNÁTEK *et al.* (1969).

² NIEDERLE – VARCL (1998).

³ Paginace v hlavním textu odkazuje vždy na recenzovanou práci.

(s. 398–445) nalezne čtenář glosář antických autorů zmíněných v textu, stručný řecko–český i česko–řecký slovníček a přehledný rejstřík.

O práci lze konstatovat totéž, co Xenofón ve své *Apologii* napsal o Sókratovi: οὔτε μὴ μεμνηῆσθαι δύνανται αὐτοῦ οὔτε μεμνημένος μὴ οὐκ ἐπαινεῖν.⁴ *Učebnice* je promyšleným dílem s jasnou a systematickou koncepcí, gramatické výklady jsou přehledné, řecké texty dokáží zaujmout – mimo „klasických“ textů, jako je třeba Sókratova obrana (s. 311–314, 320–321), zde čtenář nalezne třeba Eukleidův teorém (s. 120–121) nebo Plútarchovy rady do manželství (s. 303–304). Cvičení jsou spíše kratší, ale adresná a rozmanitá. „Povinné“ komponenty učebnice doplňuje řada detailů, které si zaslouží bližší komentář.

Řecká slovíčka jsou doprovázena českými paralelami uvedenými v hranatých závorkách – např. νοῦς [noetický] –, což nejenom usnadňuje učení řeckých slovíček vytvářením logických asociativních vazeb místo mechanického memorování, nýbrž také čtenáře soustavně upozorňuje na dluh techničtější terminologie svého vlastního jazyka vůči řečtině, příp. také na jejich společný původ (zdá se ovšem, že autoři uvádějí jako paralely spíše výpůjčky z řečtiny než česká a řecká slova se stejným indoevropským základem). Několik dalších doplnění tohoto chvályhodného úsilí uvádím v poznámce.⁵

Pokud chtějí autoři osvětlit (zejména v oblasti syntaxe) nějaký jev prostřednictvím jiného jazyka, používají ke srovnání (až na výjimky) vždy angličtinu, nikoliv standardní latinu, což lze považovat za čtenářsky vstřícný krok. Jak uvádějí editoři v úvodu k Sofokleovu textu v edici *Oxford Classical Texts*, který je již příznačně psán v angličtině, „nelze již předpokládat, že ve všech zemích, kde se studuje řečtina, bude čtenář stejně dobře nebo lépe obeznámen s latinou, což ostatně zřejmě nikdy neplatilo pro samotné Řecko“.⁶ Hnátková *Cvičebnice* a Niederleho *Mluvnice* znalost latiny implicitně předpokládají a leckdy se spokojí s vysvětlením, které cele spočívá pouze ve srovnání s latinou, což je přístup, který předpokládá jinou čtenářskou demografii, než je v současné době k dispozici.

S ohledem na celkovou koncepci *Učebnice* lze pozitivně hodnotit také snahu vyhýbat se při výkladu gramatické látky příliš složité terminologii. Grassmannův zákon je uveden jako „eufonické pravidlo“ (s. 213, pozn. d), kvantitativní metateze jako „výměna délky“ (s. 160, pozn. c), ablaut primárně jako „alternace ve kmeni“ (s. 102–103). Někdy ovšem důležitý termín chybí – např. když autoři již zavádějí termín „deklarativní infinitiv“ (s. 67), bylo by vhodné zmínit také dynamický infinitiv.

Výběr reálií a také některých řeckých textů odpovídá cíli, který si autoři zvolili, tedy představit také „méně konvenční aspekty řecké etiky“ (s. 14). Čtenář díky tomu není neustále bombardován planým moralizováním nebo válečnými scénami a v rámci výkladů k řeckým reáliím se dozví něco o postavení ženy (s. 93–95) a otrocka (s. 198–199) v řecké společnosti, nebo také o mainadismu (s. 103–105) či pederastii (s. 190–191). Tato programatická změ-

⁴ XENOFÓN, *Apol.* 34.

⁵ ὁμιλία [homilie], χρηστός [chré stomatie], ἡδοναί [hedonismus], κατακαίω [holokaust], τρόπος [tropický], ἐναντίος [antinomie], πενία [cytopenie], κύων [cynik], πρεσβύτερος [presbyter], ἀσθενής [astenický], κάλλος [kaligrafie], μεταβάλλω [metabolismus], ἀποτρέπω [aprotropaický], προτρέπω [protreptika], βροτός [ambrozie], οἶνος [enologie], πάλιν [palindrom], φανερός [epifanie], εἶωθα [étos], θάπτω [epitaf], ἐκλέγομαι [eklektický], προστίθημι [protéza], στρέφω [strofa], συμβάλλω [symbol], στοά [stoik], κόπτω [apokopa], διχῶς [dichotomie]. Srov. také ŽAŽA (2010).

⁶ LLOYD–JONES – WILSON (1990: v).

na, která vymaňuje řeckou kulturu z omezení školní lavice, je velice vítaná, zvláště pokud uvážíme, že ještě v roce 1956 překládá Smythova *Greek Grammar* (upravena a doplněna Gordonem Messingem) v seznamu „nepravidelných“ sloves řecké χέζω a πέρδομαι pietně latinou jako *cacō* a *pedō* – přičemž překlady všech ostatních sloves jsou pochopitelně v angličtině –,⁷ nebo že učebnice *Lexis* z roku 1976 uvádí čtvrtý epigram, tradičně připisován Platónovi (Ἀστέρας εισαθρείς, Ἀστὴρ ἐμός· εἶθε γενοίμην | οὐρανός, ὡς πολλοῖσ' ὄμμασιν εἰς σὲ βλέπω), slovy „Milované dívce:“, což hraničí s úmyslným falšováním historie.⁸

Z příloh je nutno vyzdvihnout zejména informativní výklad o řeckých částicích (s. 346–359), který reprezentuje snahu o vysvětlení okrajovějších partií řecké gramatiky patrnou i v jiných současných učebnicích, lze zmínit třeba poslední vydání dnes již klasické Mengeho práce *Repetitorium der griechischen Syntax*, ve kterém získala obsáhlou přílohu věnovanou právě částicím autorským příspěvím Jürgena Wiesnera.⁹ Hodnotným je také koncizní osvětlení epického jazyka a metra (s. 373–392). Horáček a Chlup zařadili do své *Učebnice* také výkladové partie, které nejsou samozřejmostí u podobného druhu příruček – jedná se zejména o slovtvorbu (s. 46, 56, 120, 127–128, 140, 157–158, 165, 240), pádovou syntax (s. 143–145, 153–155, 161–162) nebo návod na překládání vět z řečtiny (s. 53). Snahu o čtenářskou vstřícnost dokládají také bibliografické odkazy na volně dostupné práce na internetu či soustavné křížové odkazy na Niederleho *Mluvnici* a Smythovu *Greek Grammar* (někde ovšem chybí, třeba u druhé deklinace, s. 34). Nutno zmínit také bezchybné technické provedení, které není u prací s hojností řeckých textů samozřejmostí.

Recenzované práci lze vytknout pouze drobná přehlédnutí nebo nejasnosti. Autoři téměř zcela rezignují na historický výklad (což samo o sobě při tomto druhu příručky pochopitelně výtkou být nemůže), pokud se do něj ovšem pouští, činí tak pouze velice selektivně. V souvislosti s adjektivy zakončenými sufixem –ειδης je kupříkladu uveden kořen *ριδ– (s. 157, pozn. h), u slovesa οἶδα, kde by tato zmínka mohla pomoci osvětlit některé jeho aspekty sémantické i formální (perfektní systém), nic bližšího uvedeno není (s. 307). Autoři podávají základní výklad o ablautu (s. 102–103), ovšem třeba u substantiva πατήρ (s. 91) jsou uvedeny pouze „nepravdelné tvary“ bez dalšího komentáře. U –s– kmenů třetí deklinace je naznačen historický vývoj jednotlivých tvarů (s. 152), ovšem u kmenů zakončených na –u– (s. 160), u kterých dochází ke zcela identickému fenoménu, tedy k eliminaci konkrétního fonému na intervokalizcké pozici, již historický výklad nenajdeme. U vzoru βασιλεύς najdeme v poznámce vysvětlení tvaru genitivu singuláru prostřednictvím kvantitativní metateze (s. 160, pozn. e), ovšem u tzv. „attické“ deklinace (s. 170), kde opět dochází ke stejné hláskové změně, již poukaz na kvantitativní metatezi chybí.

Učebnice se ve výkladu (zejména slovesné) morfologie inspiruje Niederleho *Mluvnici*, některé tabulky jsou přejaty bez jakýchkoli změn (viz s. 246–253, 288–291). Oproti Niederlemu se autoři snaží o redukci počtu vzorů u jmenné morfologie, což má někdy za následek mírnou konfuzi – třeba v deváté lekci jsou uvedeny „základní typy souhláskových kmenů“ (s. 87), ovšem schází jejich vnitřní rozlišení a „návod“ na asociaci jednotlivých paradigm

⁷ SMYTH – MESSING (1956: 711, 721).

⁸ HEILMANN – ROESKE – WALTHER (1976: 147). Lze připomenout, že František Novotný (v roce 1942) korektně překládá: „Na hvězdy hledíš, Hvězdoni můj – ó kéž jsem já nebem, | Tisíce očí by moh' na tě se dívat můj zrak.“, viz PLATÓN (2003: 591).

⁹ MENGE – THIERFELDER – WIESNER (2010: 248–364).

se skupinami jim příslušících substantiv. Jako vzory nefigurují vždy stejná substantiva jako v Niederleho *Mluvnici*, co pro uživatele obou příruček může znamenat, že pro stejné skupiny substantiv bude mít dva odlišné vzory. Chybí také některá „nepravidelná“ substantiva třetí deklinace.

Některé formulace by bylo možné doplnit, třeba k tezi, že „participium futura vyjadřuje děj dokonavý nebo nedokonavý a vůči ději řídicího slovesa následný“ (s. 99), lze dodat, že participium má v tomto případě spíše modální než temporální charakter a označuje spíše děj zamýšlený než pouze časově následný.¹⁰ Na jiném místě se mluví o eufonickém pravidlu, „podle něhož se aspirované souhlásky [tj. χ, θ, φ] nesmějí vyskytovat ve dvou následných slabikách, a pokud by k tomu došlo, druhá souhláska svou aspiraci ztrácí“ (s. 213, pozn. d), což je poněkud nepřesné, protože obvykle ztrácí přídech první konsonant (disimilace aspirát neboli Grassmannův zákon).¹¹ Ostatně i v Niederlem, na kterého autoři odkazují, se uvádí, že „obvykle ztrácí přídech aspiráta první“.¹²

Seznam příruček v závěru práce a jejich hodnocení je nutně subjektivní, ale třeba Rijksbaronovo dílo *The Syntax and Semantics of the Verb in Classical Greek* jistě není „specializovaná pokročilá učebnice“ (s. 366) – jedná se o koncizně zpracovanou syntax čítající 160 stránek vlastního textu, která pouze používá funkcionální terminologii a organizaci materiálu.¹³ Chybí také zmínka o diachronních přehledových pracích mapujících vývoj řečtiny, jako *Aperçu d'une histoire de la langue grecque* Antoine Meilleta nebo *Historia de la lingua griega*, jejímž autorem je Francisco Adrados.¹⁴

Závěrem lze konstatovat, že Filip Horáček a Radek Chlup inteligentním a důstojným způsobem zaplnili mezeru v lingvistice klasické řečtiny české provenience. *Učebnici* lze doporučit pro univerzitní kurzy attického dialektu klasické řečtiny (jak pro oborové, tak pro neoborové studenty); díky celistvé koncepci a čtenářské vstřícnosti – navzdory absenci klíče ke cvičením a místy těžším textům – ji lze doporučit také samoukům. Recenzovaná práce zaujímá důležité místo v hojně produkci děl věnovaných klasickému řeckému jazyku z posledních deseti let určených širšímu publiku, ať se již jednalo o syntax,¹⁵ řecké dialekty¹⁶ či slovníky.¹⁷ I s ohledem na absenci historických výkladů v recenzované práci zbývá podat systematický výklad historické mluvnice klasické řečtiny.¹⁸

Juraj Franek

10 SCHWYZER – DEBRUNNER (1950: 295); ADRADOS (1992: 469) dochází ke stejnému závěru pro obecné, nikoliv pouze participiální použití futura.

11 CLACKSON (2007: 32).

12 NIEDERLE (1956: 33).

13 RIJKSBARON (2006).

14 MEILLET (2004); ADRADOS (1999).

15 MUCHNOVÁ (2004); BARTONĚK (2008).

16 BARTONĚK (2007); BARTONĚK (2009); BARTONĚK (2011).

17 Reedice Lepařovho *Slovníku řeckočeského* (2008), díky níž nemusí zájemce o klasickou řečtinu hledat slovník v antikvariátech. Za zmínku stojí také nedávno vydaný řecko–slovenský slovník, jehož autorkou je Helena PANCZOVÁ (2012), který obsahuje kompletní slovní zásobu Homéra, excerpované texty sahají až po patristy a hesla jsou komplementována etymologiemi.

18 Za vzor by mohli posloužit RIX (1992); CHANTRAINE (2002, morfologie) a LEJEUNE (2005, fonologie) nebo SIHLER (1995).

- ADRADOS, FRANCISCO R. 1992. *Nueva sintaxis del griego antiguo*. Madrid: Gredos.
- ADRADOS, FRANCISCO R. 1999. *Historia de la lengua griega*. Madrid: Gredos.
- BARTONĚK, ANTONÍN. 2007. *Písmo a jazyk mykénské řečtiny*. Brno: Masarykova univerzita.
- BARTONĚK, ANTONÍN. 2008. *Řecko–latinská syntax v evropském kontextu*. Brno: Masarykova univerzita.
- BARTONĚK, ANTONÍN. 2009. *Dialekty klasické řečtiny*. Brno: Masarykova univerzita.
- BARTONĚK, ANTONÍN. 2011. *Chrétomatie starořeckých nářečních nápisů*. Brno: Masarykova univerzita.
- CHANTRAINE, PIERRE. 2002. *Morphologie historique du grec*. Paris: Klincksieck.
- CLACKSON, JAMES. 2007. *Indo–European Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HNÁTEK, JAROSLAV *et al.* 1969. *Cvičebnice řeckého jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- LEPAŘ, FRANTIŠEK. 2008. *Slovník řeckočeský*. Praha: Rezek.
- LLOYD–JONES, HUGH – WILSON, NIGEL G. [EDS.]1990. *Sophoclis fabulae*. Oxford: Clarendon Press.
- LEJEUNE, MICHEL. 2005. *Phonétique historique du mycénien et du grec ancien*. Paris: Klincksieck.
- MEILLET, ANTOINE. 2004. *Aperçu d'une histoire de la langue grecque*. Paris: Klincksieck.
- MENGE, HERMANN – THIERFELDER, ANDREAS – WEISNER, JÜRGEN. 2010. *Repetitorium der griechischen Syntax*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- MUCHNOVÁ, DAGMAR. 2004. *Syntax klasické řečtiny. I. Vedlejší věty*. Praha: Karolinum.
- NIEDERLE, JINDŘICH – NIEDERLE, VÁCLAV – VARCL, LADISLAV. 1998. *Mluvnice jazyka řeckého*. Praha: Vyšehrad.
- PANCOVÁ, HELENA. 2012. *Grécko–slovenský slovník. Od Homéra po křesťanských autorov*. Bratislava: Lingea.
- PLATÓN 2003. *Spisy V*. Praha: Oikoymenh (překlad František Novotný).
- RIJKSBARON, ALBERT. 2006. *The Syntax and Semantics of the Verb in Classical Greek*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- RIX, HELMUT. 1992. *Historische Grammatik des Griechischen*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- HEILMANN, WILLIBALD – ROESKE, KURT – WALTHER, ROLF. 1976. *Lexis*. Frankfurt am Main: Moritz Diesterweg.¹⁹
- SCHWYZER, EDUARD – DEBRUNNER, ALBERT. 1950. *Griechische Grammatik. Band II. Syntax und syntaktische Stilistik*. München: C. H. Beck.
- SIHLER, ANDREW. L. 1995. *New Comparative Grammar of Greek and Latin*. Oxford: Oxford University Press.
- SMYTH, HERBERT W. – MESSING, GORDON M. 1956. *Greek Grammar*. Cambridge: Harvard University Press.
- XENOFÓN. 1921. *Xenophontis opera omnia* [ED. E. C. MARCHANT]. Oxford: Clarendon Press.
- ŽAŽA, STANISLAV. 2010. *Latina a řečtina v slovní zásobě, gramatice a terminologii slovan-
ských jazyků*. Brno: Masarykova univerzita.

¹⁹ Cituji dle české samizdatové verze, kterou připravili Michaela Hanousková, Jan A. Dus a Petr Peňáz.